

Rautu historian tehosekoittimessa

Hyökkäyssotien perimmäiset syyt ovat ahneus ja valloitus halu, jotka on historian lehdillä puettu voittajien ehdoilla saneltuun kunniallisuuden valekaapuun.

Novgorod ehti ensin

Runsaat 1000 vuotta sitten ei Karjalan kannas eikä koko se pohjoisen havumetsävyöhykkeen alue, jota kutsumme Suomeksi, kuulunut kenellekään. Siellä asuvat ihmiset elivät pääasiassa pyyntitaloudessa metsän ja veden antimilla. Ei ollut hallintoa tai rajoja. Yhteenkuuluvuutta saatettiin tuntea lähiseudun ihmisiin, joiden kanssa oli järkevää tehdä yhteistyötä metsästyksessä ja kalastuksessa ja joiden puhetta ymmärrettiin. Vähitellen alue laajeni heimoyhteisöiksi. Uskonto oli luonnonuskontoja. Se oli esihistoriallista aikaa, josta ei ole jäänyt kirjallisia dokumentteja. Ajan oloja ei tunneta juuri hypoteeseja enempää. Vähäinen tieto perustuu lähinnä arkeologisiin löydöksiin ja johtopäätöksiin. Tieteellisestä tutkimuksesta huolimatta ei ole täyttä varmuutta näiden ihmisten alkuperästäkään.

900-luvun keskivaiheilla syntyi Ilmajärven pohjoispuolelle Olhavanjoen varteen Novgorod -niminen kaupunki (Uusikaupunki). Kaupungin synnystä on olemassa kronikoita, mutta ne ovat epäluotettavia legendoja, folklorea, kirkon tai maallisen vallan vahvistamiseksi jälkikäteen tehtyjä väärennöksiä enemmän kuin totuus pohjaista historiankirjoitusta. Esimerkiksi yksi tunnetuimmista, Nestorin kronikka, alkaa vedenpaisumuksesta, mutta munkki Nestor itse eli 1000- ja 1100 -lukujen taitteessa Kiovan luostarissa. Taisipa erään kronikan mukaan apostoli **Andreas** olla pistäytynyt Novgorodissa!

Huolimatta edellä sanotusta Novgorod oli tosiasia, ja sen vaikutus ulottui myös Karjalan kannakselle. Karjalaiset kävivät kauppaa Novgorodin kanssa jo 1000 -luvulta lähtien. Novgorodin syrjäytettyä Kiovan ruhtinaskunnan ja kristinuskon levitessä Novgorodista tuli Kiovan peruina ortodoksinen valtio.

Novgorodin huomattava kauppapaikka Karjalassa oli Käkisalmi (Korela tai Karjalan kaupunki), josta tavaroita kuljetettiin edelleen suuremmilla aluksilla esimerkiksi Pähkinälinnaan Nevajoen suuhun tai Novaja Ladogaan Olhavanjoen suuhun. Ensimmäinen maininta Korelasta on slaavilaiskronikoissa vuodelta 1143.

Ruotsalaiset ja novgorodilaiset kävivät sotia Karjalan omistamisesta. Novgorod pääsi niskan päälle. Todennäköisesti joko 1307 tai 1308 se läänitti ainakin Karjalan kannaksen itäosan, ja niistä ajoista voidaan laskea Raudun seudun tulleen vieraan hallitsemaksi. Novgorodin valta vakiintui edelleen vuoden 1310 paikkeilla linnan valmistumisen myötä Korelaan. Myöhäiskeskiajalla siitä muodostui Viipurin linnan vastapaino.

Vapauteen tottuneet karjalaiset eivät voineet sietää lääninherran ankaraa komentoa, vaan hakivat turvaa ruotsalaisista. Vapautumisyriykset tukahdutettiin.

Kasvava vastavoima Ruotsista

Ruotsistakaan ei voida puhua valtiona maakuntaheimojen ja viikinkiretkien aikaan. Vasta Svean ja Götan hallitsija **Olavi Sylikuninkaan** aikana 995-1022 Ruotsin alue alkoi saada selvästi valtion piirteitä. Olavi oli Ruotsin ensimmäinen kristinuskoon kääntynyt kuningas ja hän lyötähti ensimmäisen hallitsijana rahaa ja alkoi kantaa veroja. Nimi sylikuningas on oikeastaan käänkösvirhe, sillä vanha ruotsin sana "skötkonung" pitäisi uudemmaksikin ruotsiksi olla skattkonung eli raha- tai verokuningas. Sivumennen sanottuna Olavi antoi Kiovan suuriruhtinas **Jaroslaville** puolisosiksi tyttärensä **Ingegerdin**, joka sai huomenlahjaksi laajan maa-alueen Suomenlahden pohjukasta. Aluetta ryhdyttiin sanomaan Ingegerdin maaksi. Siis Inkerinmaa tai Inkeri.

Kristinuskon oli alkanut levitä Skandinaviaan jo 800-luvulla. Ensin Tanskaan ja Norjaan, sitten vasta Ruotsiin. Ruotsalaiset ryhtyivät 1100-luvulla levittämään tätä uutta uskoa meren yli itään kuningas **Eerikin** johdolla. Hänellä oli mitä todennäköisimmin mielessään enemmän fennien alistaminen ja verojen kerääminen kuin uskonasiat konsanaan. Ensimmäinen ristiretki suuntautui vuoden 1150 paikkeilla Varsinais-Suomeen. Tarkka ajankohta on epävarmaa ja jopa se, tehtiinkö tuota matkaa lainkaan, mutta pyhäksi Eerik kuitenkin julistettiin.

Toinen ristiretki suuntautui Hämeeseen Ruotsin hallitsijan **Birgerin (Birger Jaarli)** johdolla joko 1238 tai 1258. Asutus alkoi levitä itään Kymijoen ja jopa ylikin. Hämeen linnan rakentaminen alkoi. Ruotsalaisten uhkan vuoksi kaupankäyntivaltio Novgorod uskalsi taata vuoden 1270 tienoilla saksalaisten kauppioiden turvallisuuden vain nykyistä Kronstadtia myöten, mutta ei enää esimerkiksi Koivistolla.

Ruotsin valtarakenteiden sekavuutta hyväksi käyttäen Kiovan syrjäyttänyt Novgorod teki 1292 tuhoisan sotaretken syvälle Hämeeseen.

Vastavetona Ruotsi alkoi tavoitella Karjalan kannasta. Marski **Torkkeli Nuutinpojan** johdolla tehtiin kolmanneksi ristiretkeksi naamioitu valtausretki 1293. Karjala vallattiin helposti ja valtauksen tueksi alettiin rakentaa Viipurin linnaa. Valtausta helpotti se, että läntinen Kannas oli jo aikaisemmin suuntautunut länteen. Nyt Läntinen Karjala tuli kerralla liitetyksi vankasti Ruotsiin ja samalla Rooman kirkkoon.

Viipurin linnan ylläpito vaati sen lähialueiden sitomista linnan ylläpitoon, ja sitä kautta ympäröivän hallintaan. Muodostui uusi hallintoalue, jota alettiin kutsua linnalääniksi. Tämä oli Ruotsin mallin mukainen ja siitä kehittyi myöhemmin meidän tuntemamme lääni.

Pähkinäsaaren rauha

Ruotsin valtakunnan vahvistamiseksi Viipurin linnan päällikkö yritti 1322 vallata Käkisalmen, mutta ei onnistunut. Novgorod oivalsi, että sen naapuriin oli syntymässä

Suomenlahdelta Jäämerelle ulottuva uhkaava kilpailija. Se hyökkäsi ruhtinas **Jurin** johdolla vielä samana vuonna Viipuria vastaan, mutta epäonnistui sen valtaamisessa.

Juri kuitenkin alkoi rakennuttaa Nevajoen niskaan Pähkinäsaareen vahvaa linnoitusta Ruotsia vastaan.

Molemmat osapuolet tajusivat toistensa voiman ja sotimisen rasitukset, ja olivat valmiita rauhaan. Rauhanneuvottelut käytiin saksalaisten kauppiaiden välityksellä Pähkinäsaarella. Novgorodia edusti Suuriruhtinas Juri itse ja Ruotsin kuningasta kaksi valtaneuvosta sekä Viipurin käskynhaltija.

Rauhansopimus tehtiin elokuussa 1323, ja rauha oli ensimmäinen tunnettu kirjallisesti vahvistettu Ruotsin ja Novgorodin välinen rauha. Ei olla varmoja siitä, tehtiinkö rauhansopimus kirjallisesti. Säilyneet latinan-, ruotsin- ja venäjänkieliset jäljennökset poikkeavat hieman toisistaan.

Pähkinäsaaren rauhassa Novgorod tunnusti Ruotsin valtauksen Länsi-Karjalassa, ja Ruotsi luopui vaateistaan Käkisalmen Karjalaan ja Nevan linnaan. Lisäksi Novgorod luovutti Ruotsille Äyräpään, Jääsken ja Savon kihlakunnat. Tulos oli siis kompromissi.

Rauhassa sovittiin myös, että kauppiaille taattiin vapaa kulku Nevan kautta Novgorodin alueelle.

Rajapaikkoja on eteläosassa mainittu tiheämmin kuin pohjoisempana. Luotettavasti raja on pystytty määrittelemään Siestarjoelta Varkauteen. Todennäköisesti raja teki Varkauden ja Pihtiputaan välillä syvän polvekkeen koilliseen Juankoskelle saakka. Sieltä se on jatkunut Pohjanlahden rannikolle Pyhäjoen suuhun, mutta tarkka rajalinja sinne on kiistanalainen. On esitetty muitakin mahdollisuuksia. Rajalinjan kulusta tuskin pystyttiin sopimaan tarkasti jo karttojen puutteenkin vuoksi. Rajan länsipuolinen alue tuli kuulumaan Ruotsille ja itäpuolinen Novgorodille.

Rajan epämääräisyys ei haitannut, koska asumattomilla erämailla ei rajalla ollut juuri merkitystä. Pyyntialueet oli vanhastaan sovittu heimojen kesken paikallisesti sikäli kuin asutusta oli. Oli ehkä tarkoitus, ettei rajalinjaa sovita noilla alueilla tarkasti.

Kannaksella raja kulki siten, että Raudun kohdalla rajana oli Saijanjoki. Rautu siis jäi Novgorodille ja myöhempien aikojen Moskovalle. Se tuli vaikuttamaan Raudun myöhäisempään kehityksen. Sanotaan jopa, että tuon rauhan raja näkyy vieläkin Suomessa. Ei maastossa, vaan ihmisten sosioekonomisina eroina.

Moskovan nousu ja Vatjan viidenneksen verokirja

Novgorod menetti valtansa 1478, kun Moskovan suuriruhtinas **livana III** kukisti Novgorodin ja sen arkkipiispa ja muu vallasväki menettivät läänityksensä. Rautulaisten kannalta se ei merkinnyt paljon muuta kuin että veronkerääjät vaihtuivat.

Suuriruhtinas livana III antoi toimeenpanna henki- ja verokirjoituksen huolimatta vähän aikaisemmin samalta alueelta Novgorodin tekemästä. Verokirja (henkikirjoitus) on vuoden 1500 tilanteesta Novgorodin hallintojaon mukaisesti. Se julkaistiin painettuna 1852, ja

suomeksi sen käänsi **J.V. Ronimus** 1906. Tunnettu valkopohjakartta suomalaisine nimi-neen ja latinalaisine kirjaimineen lienee piirretty samoihin aikoihin.

Novgorodin tasavalta (sic!) oli ollut jaettuna viiteen hallintopiiriin, joista yksi oli Novgorodin pohjoispuolen alue, Vatjan viidennes. Nimi tulee alueella asuneista vatjalaisista. Sinä oli kuusi kihlakuntaa, joista yksi oli Käkisalmen kihlakunta. Se puolestaan käsitti Käkisalmen, Ilomantsin, Räisälän, Kurkijoen, Raudun, Sakkulan (Sakkolan), Salmin ja Sortavavalan pogostat (*Pogostaksi sanottiin sekä veronkantoaluetta tai myös sen alueen keskuspaikkaa.*) Todellisuudessa Novgorodin hallintojärjestelmää ei tunneta tarkasti.

Näennäisestä selkeydestään huolimatta verokirjassa on monia ja epäselvyyksiä. Tiedot on kirjattu tekijän oman maailmankuvan mukaisesti. Raudun osalta selviää kylien nimiä ja asutuksen sijaintia. Kaikkia taloja ei kartassa ollut ja väestökin oli merkitty vain veroa maksavien aikuisten miesten mukaan. Rautua tunteva voi todeta, että siinä se Rautu on jopa joidenkin järvien ja jokien tarkkuudella. Pääasia lienee ollut, että sen perusteella saatiin ryhtyä nyhtämään veroja Moskovalle.

Täyssinän ja Stolbovan rauhhat

1500-luvun loppupuolella Rautu joutui jälleen sotatantoreeksi, kun Venäjä ja Ruotsi ottivat mittaa toisistaan Karjalan kannaksella 1570-95. Ruotsalaiset tekivät hävitysretkiä pariin otteeseen Käkisalmeen ja kaupunki vallattiin 1580 **Pontus de la Gardien** johdolla. Vastavetona venäläiset tekivät hävitysretkiä menettämilleen alueille ja tuho oli itäisellä Kannaksella lähes täydellinen. Seudut tulivat moninkertaisen hävityksen kohteiksi. Tapana oli, että sotamiehet saivat voitetuilla alueilla murhata, raiskata ja ryöstää mielihalujensa mukaisesti. Sota oli murjonut Raudun perusteellisesti. Täyssinän rauhassa 1595 Ruotsi joutui luovuttamaan Käkisalmen alueen takaisin Venäjälle.

Samoihin aikoihin sodittiin etelämpänä Ruotsin, Venäjän ja Puolan välillä, ja tämän seurauksena Venäjä joutui luovuttamaan laajoja alueitaan Ruotsille pitkien neuvottelujen jälkeen Stolbovan rauhassa 1617. Ruotsi sai Inkerinmaan ja takaisin koko Käkisalmen läänin.

Ruotsille kuului nyt koko Karjalan kannas, ja se halusi saada voittomaana asutuksi vaikka mahtikäskyllä. Uudisasukkaita oli toimitettava Jääskestä, Äyräpäästä ja Savosta, josta heitä oli tullut jo aikaisemmin. Rautukin sai melkoisen asutuspurskeen. Noilta ajoilta ovat peräisin usein puhutut Raudun äyrämöiset ja savakot, jotka sekoittuivat keskenään ja muuhun väestöön niin, ettei jälkikäteen pystytty luotettavasti selvittämään, ketkä olivat äyrämöisiä ja ketkä savakkoja.

Rautuun tuli ruotsalainen läänitysjärjestelmä. Koko Käkisalmen lääni vuokrattiin Pontuksen poika **Jaakko de la Gardielle**. Hän sai nyhtää läänin verot. Muodostettiinpa Raudusta 1600-luvun puolivälissä Örneholmin vapaaherrakunta, jonka verot sai Tukholmassa kuningasta palvellut ruotsalainen vapaaherra. Tämä alue palautettiin kruunulle ”Isossa redukti-ossa” 1680. Läänitystilanne jatkui muiden komennossa.

Ruptuurisota

Seuraava tuhoisa koettelemus Raudullekin Ruptuurisota. Se tunnetaan paremmin Pohjan sotana, joka alkoi Ruotsin ja Venäjän välillä siitä, että Venäjä halusi turvata pääsynsä Itämerelle ja Ruotsi pönkittää nousevaa suurvalta-asemaansa. Sota käytiin vuosina 1656-1658.

Sodan päänäyttämö oli Puolassa ja Baltiassa, mutta sen roiskeet ulottuivat Suomen Karjalaan. Laatokan rannikko jäi ruotsalaisten haltuun, mutta he eivät pystyneet kukistamaan Käkisalmen linnaa. Ortodoksiväestö oli venäläisten puolella ja piti heitä vapauttajinaan.

Venäläishyökkäys herätti Suomessa kauhua. Ruotsista ei saatu apua. Venäläiset etenivät mm. Taipaleeseen ja sieltä Rautuun. Suomalaisten oli pakko haalia kokoon ketä saivat. Viipurin linnan päällikkö, eversti **Burmeisterin** joukko, jossa oli mukana Viipurin katetraaliskoulun teinejä, karkotti ensin Taipaleesta siellä majailleet venäläiset. Sen jälkeen käytiin Raudun taistelu 14.7.1656 vanhan kirkonkylän seudulla. Alivoimainen ja huonosti koulutettu Burmeisterin joukko voitti venäläiset. Juuri tuon taistelun muistoksi pystytettiin Raudun kirkkoaholle muistomerkki 1931.

Ruptuurisota oli tavattoman julma. Venäläisten lähdettyä hävinneinä takaisin ortodoksiväestö pelkäsi ruotsalaisten kostotoimia ja pakeni sankoin joukoin Venäjän puolelle. Arviot kaikista Suomesta paenneista liikkuvat 25 000 molemmin puolin.

Sana ruptuuri tarkoittaa repeämää tai halkeamaa, tässä ortodoksi- ja luterilaisväestön välillä. Ortodoksiväestön paon seurauksena Käkisalmen läänin väestöpohja muuttui karjalaa puhuvista ortodokseista luterilaisiin. Todettakoon tässä selvyden vuoksi, etteivät Raudun ortodoksit olleet venäläisiä, vaan nimenomaan Raudun vanhimpia suomalaisia asukkaita usein venäläisitä nimistään huolimatta.

Suuri Pohjan sota

Entistä pahempaa oli tulossa. Ruotsin suurvalta-asema alkoi rapautua huonosti menneistä sotarekistä. **Kaarle XI:n** kuoltua kuninkuus siirtyi hänen alaikäiselle pojalleen **Kaarle XII:lle**. Maassa syntyi vallankäytössä spekulatioita. Nyt katsoivat Ruotsin vastustajat hetken tulleen ja muodostivat liittokunnan Ruotsia vastaan. Tuohon liittokuntaan yhtyi myös Venäjän tsaari **Pietari** ja julisti sodan syyskuussa 1700 Ruotsille sekä hyökkäsi piirtämään Narvaa. Ruotsi kuitenkin löi venäläiset Narvassa. Suomen puolustaminen oli jätetty hunningolle. Kaarle XII suuntasi Puolaan, jonka nujertamisen jälkeen Kaarle XII katsoi olevan Venäjän vuoro ja alkoi marssia Puolasta Moskovaan. Venäläiset löivät kuitenkin Ruotsin joukot Pultavassa 1709.

Suomi oli saanut olla rauhassa, mutta nyt osallistuminen armeijan ylläpitoon rasitti Suomea. Armeijan pakko-otot vähensivät edelleen miehiä vuosittain 1200-1300:lla. Katovuodet köyhdyttivät maata. Kuningas pakeni Turkkiin vuosikausiksi.

Maaliskuussa 1710 hyökkäsi 13 000 miehen venäläisarmeija Viipuriin, joka joutui antautumaan. Sen jälkeen oli Käkisalmen vuoro. Suomessa levisi venäläispelko ja pakolaisuus Ruotsiin. Lopullisesti Suomea puolustaneet joukot lyötiin Isonkyrön Napuella helmikuussa

1714. Se oli siinä. Suomi miehitetiin ja alkoi ankara aika. Jo 1710 Viipurista oli tehty venäläinen komendanttikunta.

Kaikkiaan ainakin 5 000 ihmistä tapettiin ja venäläiset ryöstivät ihmisiä orjiksi noin 10 000. Eräillä paikkakunnilla venäläiset harjoittivat räikeää terroria, jolla ei ollut sodankäynnin kannalta mitään tekemistä. Ruotsi oli kärsinyt tappioita myös muilla suunnilla ja elokuussa 1721 se oli pakotettu tekemään rauhan Uudessakaupungissa. Ruotsi menetti suuria alueita, mm. Käkisalmen eteläosan. Rautu mukaan lukien.

Tsaari alkoi jo ennen rauhansopimusta luoda lahjoitusmaajärjestelmää, jonka surkeus lieinee useimmille rautulaisille niin tuttu, ettei sitä tässä tilan puutteen vuoksi ole aihetta selostaa.

Isovihaa seuranneen Pikkuvihan terrorivuodet 1742-1743 koskivat Rautua vain vähän, mutta Suomi menetti lisää kaakkoiskulmaansa Kymijokea ja Savonlinnaa myöten.

Suomen sota

Siinä Haminen rauhaan päättyneessä sodassa (1808-09) siirtyi koko Suomi Venäjälle, mutta se ei raapaissut Rautua sanottavasti, koska alue oli jo kuulunut Venäjälle. Suomi sai kuitenkin autonomian ja siitä tuli Venäjän imperiumiin kuuluva Suomen suuriruhtinaskunta. Suuressa Pohjan sodassa ja myöhemmin Pikku vihassa menetetyt Kaakkois-Suomen alueet, ns. Vanha Suomi liitettiin muuhun Suomeen 1812 ja näistä alueista muodostettiin Viipurin lääni. Moni asia kehittyi ja hallintoa kehitettiin valmiiksi maan itsenäisyyttä palvelemaan, vaikka sitä ei silloin oivallettu. 1800-luvun lopulla ryhdyttiin purkamaan laajoja Kankaksen alueita, mm. Rautua rasittavaa lahjoitusmaajärjestelmää.

Osin noita aikoja on kutsuttu jopa ”autonomian kultaisiksi vuosiksi”, kunnes Venäjällä noussut kansalliskiihko, panslavismi, oli vähällä tuhota kaikki.

Sota 1918

Tuskin Suomen venäläistämisyrietykset oli saatu torjutuksi ja annettua itsenäisyysjulistus, kun se joutui jo uusien poliittisten virtauksien riepoteltavaksi. Maa ajautui sotatilaan 1918.

Sodasta tuli verinen ja katkera. Helmi-huhtikuussa 1918 käyty Raudun taistelu jälkiselvittelyineen kosketti Rautua syvästi. Mutta Raudun ja koko Suomenkin rajat säilyivät entisellään. Suuriruhtinaskunnan rajoista olivat tulleet itsenäisen tasavallan rajat.

Sodasta on käytetty useita nimityksiä, ja nykyään suositellaan käytettäväksi sanaa sisällissota neutraalina sanana. Miksei, mutta tämän kirjoittaja käyttää siitä mielellään nimeä vapaussota. Näin siksi, että Raudun ja rautulaisten kannalta se oli enemmän juuri vapaussota. Toisekseen kirjoittaja ei tiedä, onko koskaan sisällissodan rauhansopimusta tehty vieraan valtion kanssa. Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisessä Tarton rauhansopimuksessa 1920 todetaan sanatarkasti: *”Suomen tasavallan hallitus ja Venäjän Sosialistisen Neuvostotasavallan hallitus, ottaen huomioon, että Suomi vuonna 1917 on julistautunut itsenäiseksi ja Venäjä on tunnustanut Suomen valtakunnan, Suomen Suuriruhtinaanmaan rajoissa, riippumattomaksi ja täysvaltaiseksi, ja haluten lopettaa molempien valtioiden välillä*

sittemmin syttyneen sodan...". Sopimuksen 1. artiklassa todetaan edelleen: "Rauhansopimuksen voimaan astuttua lakkaa sotatila sopimusvaltioiden välillä...". Se on selvää tekstiä.

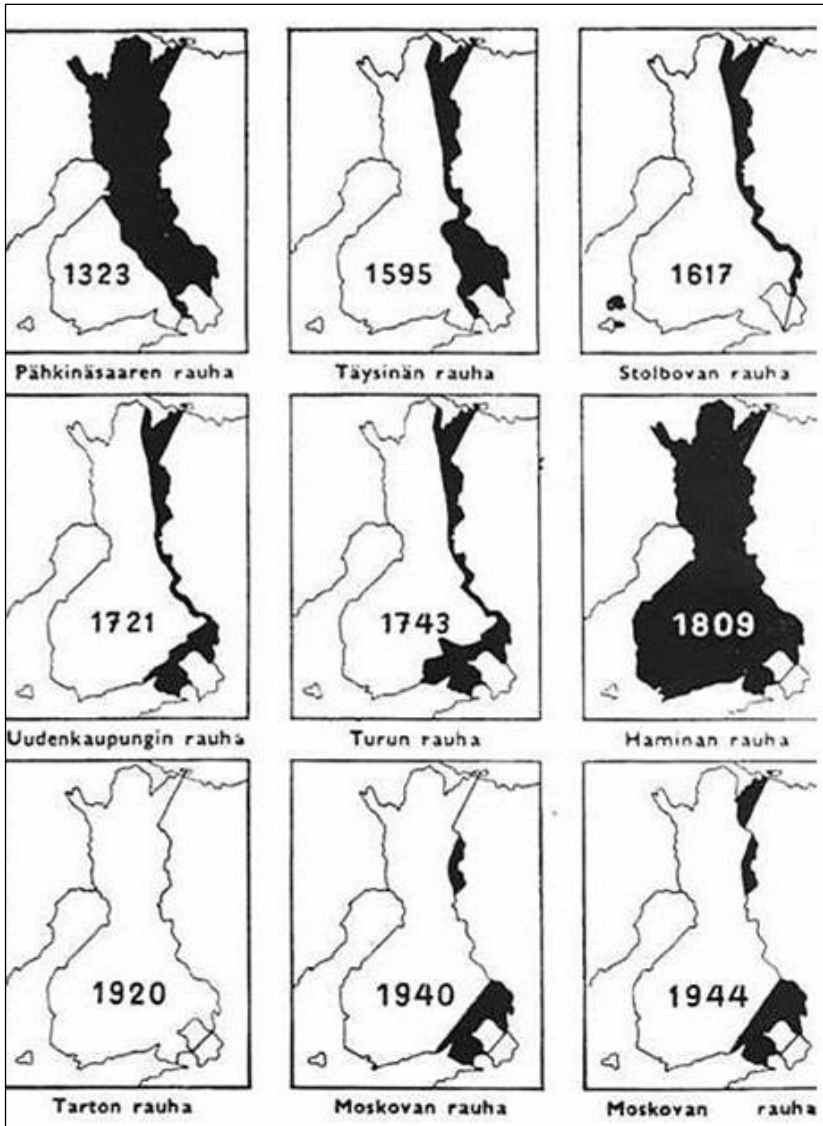
Suomalaisen Raudun loppu

Lopullinen isku Raudulle tuli vuosien 1939-44 sodissa. Asiaa on käsitelty niin paljon, ettei sen tapahtumia tässä ole syytä lähteä toistamaan. Tiedämme sen muutoinkin.

Vieraan omistuksessa Raudusta häviävät lopulta kaikki ihmiskäden aikaan saamat suomalaisuuden merkit. Vain maisemat säilyvät. Edesmenneistä ihmisistä sanotaan joskus, että he elävät keskuudessamme edelleen niin kauan kuin heitä muistetaan tai heistä puhutaan. Miten mahtanee Raudun käydä?

Tämän kirjoittaja rohkenee sanoa, että entiset rautulaiset ja me heidän jälkeläisensä olemme tässä tehneet melkoisen työn. Senkin voi sanoa, että harvan maalaispitäjän menneisyyttä lienee tutkittu enemmän kuin Raudun vastaavaa.

Tuntuu, että kaikki kivet on käännetty.

Merkittävimpien sotien rajamuutokset. Valkea alue kuvaa Suomelle jäänyttä/tullutta aluetta vuosilukuineen eri rauhansopimuksissa.